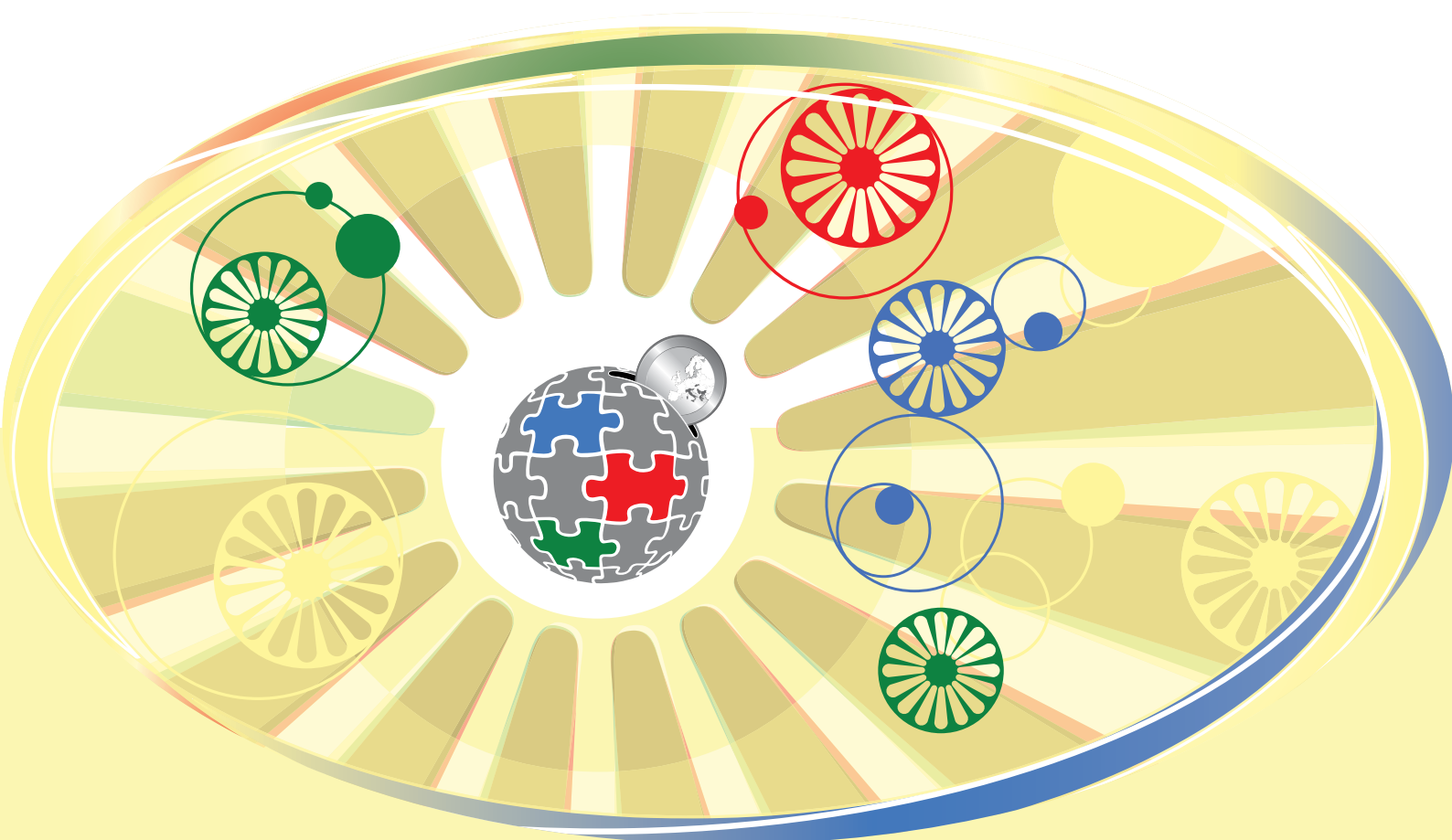

УЧЕБЕН ПЛАН НА ОБУЧИТЕЛЕН КУРС ЗА ФИНАНСОВА ГРАМОТНОСТ НА РОМИ

Информация за проекта

Проект: Грундвиг

Име на проекта: Финансова грамотност на ромите

Акроним: FINALLY

№: 527860-LLP-1-2012-1-SI-GRUNDTVIG-GMP

Координатор на проекта: Център за обучение и развитие Ново Место (RIC Novo mesto), Словения

Партньори: Факултет по икономика, Университет Ниш (Сърбия), Факултет по здравни науки и социална работа, Университет Търнава (Словакия), Агенция за социални изследвания Годици (Италия), Фондация „Здраве и социално развитие“ (България), Изследователски център към Университета Пиреус (Гърция), Университет Пиреус, Изследователски център (Гърция), Изследователски център към Университета Пиреус (Гърция), Акция Синегия (Гърция)

Информация за ръководство

наименование: УЧЕБЕН ПЛАН НА ОБУЧИТЕЛЕН КУРС ЗА ФИНАНСОВА ГРАМОТНОСТ НА РОМИ

Автори:

Габи Огулин Почивина, Център за обучение и развитие Ново Место, Словения

Попи Кристополу, Университет Пиреус, Изследователски център, Гърция

Оана Марку, Агенция за социални изследвания Годици, Италия

Със съдействието на партньорите по проекта: Факултет по икономика, Университет Ниш – Сърбия, Факултет по здравни науки и социална работа, Университет Търнава -Словакия, Агенция за социални изследвания Годици -Италия, Фондация „Здраве и социално развитие“ -България, Техники Екпедфтики – Гърция.

Издадено от: Център за обучение и развитие Ново Место (Словения)

Представяван от: Марета Гасперсич

Дизайн: Катя Кесерич Маркович

Превод: Веселина Гачева

Отпечатано от: TISK ŠEPIC d.o.o.

Тираж: 40

Година: 2015

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

336:37.014.22(=214.58)(0.034.2)

37.016:336(0.034.2)

OGULIN Počrvina, Gabi

Učeben plan na obučitelten kurs za financova gramotnost na Romi [Elektronski vir] / [avtorji Gabi Ogulin Počrvina, Popi Christopoulou, Oana Marcu ; prevod Veselina Gačeva]. - El. knjiga. - Novo mesto : Cent´r za obučenie i razvitie, 2015

Prevod dela: Training course curriculum of the programme Financial Literacy for the Roma

ISBN 978-961-6985-17-8 (pdf)

1. Gl. stv. nasl. 2. Christopoulou, Popi 3. Marcu, Oana

281998080

Този проект е финансиран с помощ от Европейската комисия.

Тази публикация отразява възгледите на авторите и Комисията не може да бъде държана отговорна за начина, по който се употребява информацията, съдържаща се в нея

ПРЕГЛЕД

Учебният план на обучителния курс на проекта Finally е документ, който се състои от две части: обща и специализирана. В общата част авторите обосновават целта и необходимостта за развитие и използване на програмата. Те определят целевата група целите и задачите на обучението, продължителността условията за включване, напредъка и завършването на програмата. В специалната част, авторите определят стандартите за знания, умения и ключови компетентности, които искат да предадат на участниците. По-нататък е подробно описано съдържанието на обучението както и организацията на обучението, обучителните материали и инструменти, необходими за провеждането на занятията. Видно е, че всяка стъпка от проекта е внимателно планирана и е основана на многогодишен опит в обучението на възрастни и работа с уязвими групи, каквато е ромската. Вярвам, че стандартите за знание, ключови компетентности и умения са голямо предизвикателство и са необходими много креативност и иновативна мисъл, за да се разработят тези теми, още повече тъй като темата за финансовата грамотност по настоящем не е толкова добре представена в Словенската образователна система, колкото е необходимо. От тази гледна точка, спецификите на прицелната група представят дори по-голямо предизвикателство. Авторите успяват да преодолеят тези бариери много успешно. Целият обучителен процес, с всички негови стъпки е внимателно планиран, целите са прецизно дефинирани и нуждите на прицелната група и на участниците са адекватно покрити. Това е един от най-амбициозните и пионерски проекти в Словения, който е много необходим.

Клаудия Щерман Инванчич
Образователен изследователски институт, Словения

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ОБЩА ЧАСТ	5
1. Някои факти по отношение на финансовата грамотност и нейното приложение при млади хора и малцинства	5
2. Обосновка на обучителната програма	8
3. Прицелна група	9
4. Цели и задачи.....	9
5. Продължителност на обучението	10
6. Условия за включване, напредък и завършване на обучението.....	10
II. СПЕЦИАЛНА ЧАСТ	11
1. Организация на обучението, продължителност, съоръжения и оборудване, препоръчителен брой участници, методически препоръки	11
a. Съдържание на програмата:.....	14
b. Стандарти за знания и умения	15
4. Ключови компетентности – финансовата грамотност във връзка с другите компетентности	23
5. Оценка на знанията	23
6. Квалификация на учителите	24
7. Сертификат за завършено обучение.....	24
8. Обучителни материали	24
9. Инструменти.....	24
10. Програмата е разработена от:	25
11. Допълнителна информация	25
12. Източници.....	25

I. ОБЩА ЧАСТ

1. Някои факти по отношение на финансовата грамотност и нейното приложение при млади хора и малцинства

“Крайната цел на финансовата грамотност е да се изгради едно финансово стабилно общество от индивиди и семейства, които са финансово грамотни и способни да правят разумни избори с техните пари” (Franklin, 2004).

Финансовата грамотност е широко промотирана като предпоставка за нарастващо финансово благополучие. Публикацията на Организацията за икономическо развитие и сътрудничество (ОЕСД) “За напредъка на националните стратегии за финансово образование” от 2013 година, акцентира върху необходимостта от финансовото образование, особено във времена на криза и анализира националните стратегии в страните, в които има приети такива стратегии. Към момента 45 страни, на различно ниво на икономическо развитие, работят по разработването или изпълнението на Национална стратегия за финансово образование. В страните участнички в проекта Finally, Сърбия е цитирана като страна, която е напреднала в изработването на тяхната национална стратегия, а Италия е посочена като „Обмисляща национална стратегия (ОЕСД, 2013)¹. В някои страни като САЩ и Канада, финансовата грамотност се преподава и се популяризира в държавните училища като ключово умение за общ успех².

С цел да посрещнат тази необходимост и да бъдат ефективни, курсовете по финансова грамотност трябва да са гъвкави, широкообхватни, покриващи по адекватен начин потребностите на обучаемите, и разнообразни. На този фон, между 2005 и 2006, Английската Агенция за базисни умения е натоварена да реализира Проект за финансова грамотност от името на Департамента за образование и умения. Целта на проекта е да се разработи езикова и математическа грамотност в рамките на контекста на финансова грамотност, като част от Националната стратегия за подобряване на езиковата и математическа грамотност на възрастните в Англия (Rhodes & Coben, 2007)³.

Подчертава се, че финансовата грамотност може успешно да включва демографски сегменти като млади хора, малцинства, граждани с нисък доход, и такива, които са завършили само средно образование (Chen and Volpe 1998; Johnson and Sherraden 2007; Lusardi, Mitchell, and Curto 2010; Mandell 2007, cit. in Looney, 2011). Поради

---

¹ OECD (2013) Advancing National Strategies for Financial Education, http://www.oecd.org/finance/financial-education/G20_OECD_NSFinancialEducation.pdf, accessed on 22nd April 2015

² Ontario Ministry of Education (2013) Financial Literacy Education in Ontario Schools, <http://www.edu.gov.on.ca/eng/surveyLiteracy.html>, accessed on 15th April 2015

³ Rhodes, Valerie; Coben, Diana (2007) Basic Skills Agency (England). Evaluation of the Basic Skills Agency's Financial Literacy Project. Executive Summary, Basic Skills Agency.

тази причина финансовата грамотност може да бъде важна тема за институциите работещи с малцинства (Looney, 2011)⁴.

Изследването на потребностите показва, че само в България е идентифицирана образователна програма, която се занимава с финансова грамотност, и е разработена в контекста на програма за микрокредитиране, провеждана Хабитат „Подслон за човечеството“. Една от нейните силни страни, ние вярваме, е това, че програмата е специално създадена за семейства с нисък доход и семейства в риск, а не само за роми. Това е много позитивна практика, която може да допринесе за създаване на контекст и дейности, които не са сегрегирани, в който представителите на ромската общност могат да споделят своя опит и да създадат контакти със сходни социални и икономически характеристики, но различен етнически произход. Курсовете включват модул за планиране, който цели да развие практически умения чрез интерактивни методи на обучение. Друга положителна характеристика, която може да се посочи е, че преди началото и след края на курса се измерва равнището на уменията, които се обект на интервенция, като по този начин се създава модел за интервенция основан на доказателства. В други страни като Италия и Сърбия, са идентифицирани програми за предприемачество, но не и програми, които обхващат други области на финансовото обучение.

Младите хора са специална прицелна група за финансово обучение, имайки предвид особеностите на техните финансови потребности и финансово управление. Франклин (2004) подчертава, че финансовата грамотност подготвя младите хора да живеят самостоятелно, като развива необходимите умения да правят информирани избори по отношение на управлението на парите, банкирането, употребата на кредити, спестявания и инвестиции, застраховки и данъци⁵.

Изследване, показва, че медиите са важен агент за финансовата социализация на младите хора, както и че притежанието на банкова сметка колерира с по-добри финансови умения (Sohn and co, 2012). Друг фактор, който повишава нивата на финансова грамотност при младите хора е фактът, че те разглеждат парите като средство и като награда за техните усилия, докато тези, които разглеждат парите като цел имат по-ниски нива на финансова грамотност. В същото изследване студенти с месечни добавки, близки до средните показват по-високи нива на финансова грамотност в сравнение с тези, които имат по-високи добавки.⁶

---

⁴ Looney, Shannon M. (2011) Financial Literacy at Minority-Serving Institutions; Institute for Higher Education Policy.

⁵ Franklin, Iris E. (2004) Financial Literacy Program Prepares Youth for Living on Their Own, in Journal of Family and Consumer Sciences, 96.1 (2004): 22-23.

⁶ Sohn, Sang-Hee; Joo, So-Hyun; Grable, John E.; Lee, Seonglim; Kim, Minjeung (2012) Adolescents' Financial Literacy: The Role of Financial Socialization Agents, Financial Experiences, and Money Attitudes in Shaping Financial Literacy among South Korean Youth, in Journal of Adolescence, 35.4, pp. 969-980.

Позитивният опит от програмите за финансова грамотност насочени към млади хора е свързан и с контекста, в който се провеждат – колежа, особено заради студентския дълг, който трябва да управляват.

Друго изследване сочи, че липсата на умения за управление на финансите заедно с ниските кредитни нива може да доведе до увеличаване на задълженията, предизвиква непреднамерени просрочия на плащанията, и може да има негативни последици както за студентите, така и за техните обучаващи институции. Затова едно училище по право на Североизток въведе и изследва пилотен обучителен курс за своите студенти. Освен това тяхно изследване демонстрира, че преподаването на финансовата грамотност на студентите има измерими ползи, като същевременно подчертава необходимостта от допълнителни изследвания, включително и на дългосрочните ползи от обучението по управление на финансите⁷.

Друг експеримент, който цели тестването на програма за финансово обучение е проведено от Карлин и Робинсон (2012), то изследва как финансовото обучение променя инвестиционното, финансово и потребителско поведение. Авторите показват, че ефектите на програмата за обучение във финансова грамотност са силни, в смисъл че студентите, които са участвали в обучението стават по-пестеливи, научават се да отлагат удоволствията, по-бързо изплащат дълга си, и разчитат в по-малка степен на кредитиране след тренинга. Друг извод е, че когато им се предлага избор между обучение и подкрепа (консултиране), студентите избират и двете, което доказва, че двата метода се допълват, а не са взаимнозаменяеми⁸.

Въпреки това, Уилис (2009)⁹ показва, че съществуващите програми имат много ограничения по отношение на тестването на техните резултати, които са свързани с проблеми като: надеждност, методологични проблеми на изследването, и пристрастност при интерпретация на резултатите. За това е много важно да се тестват резултатите от такива програми, както и да се подсигуриря интервенцията с други политически мерки, като например намаляване на сложността на избора на потребителите (чрез контролиране на понякога подвеждащи маркетингови стратегии) и в предлагането на финансово консултиране и подкрепа за потребителите.

---

⁷ Gross, Karen; Ingham, Joanne; Matasar, Richard (2005) Strong Palliative, but Not a Panacea: Results of an Experiment Teaching Students about Financial Literacy, in *Journal of Student Financial Aid*, v 35 n 2 p 7-26.

⁸ Carlin, Bruce Ian; Robinson, David T. (2012) What Does Financial Literacy Training Teach Us?, in *Journal of Economic Education*, 43.3, pp. 235-247.

⁹ Willis, L. E. (2009) Evidence and ideology in assessing the effectiveness of Financial Literacy Education, in *Legal Studies Paper No. 2008-6*.

2. Обосновка на обучителната програма

Обучителната програма за финансова грамотност на ромите, се основава на резултатите от изследване на потребностите от обучение, проведено в страните партньори по проекта. Изследването разкри специфични нужди за обучение във финансова грамотност сред ромите, които основават нейното изпълнение и са описани накратко по-долу.

Справяне с проблема за източниците на доходите. Голяма част от хората в работоспособна възраст от ромската популация са безработни, активни са на черния пазар или работят ден за ден, докато друга голяма част зависят от социални помощи или работят за много ниска заплата (вкл. Като събират и рециклират отпадъчни материали). Тъй като последните имат затруднения да определят дохода си, който е непостоянен и нестабилен, те често имат затруднения да завършат месеца. И в двата случая е необходим подход за управление на доходите, който да осигури минимума за оцеляване, но и да подкрепи потребността от развитие на умения за управление на средствата.

Социален капитал и мрежи. Някои културни черти влияят на начина, по който семействата се справят с техните финанси. Една културна особеност, която беше идентифицирана е закупуването на стоки, които придават статус, наличието на неформална мрежа за взаимопомощ, която е свързана с чувството за принадлежност към една и съща етническа общност и използвана за заемане на пари или обмяна блага и услуги (например работа без пари). Друга особеност е свързан с натрупването на социален и символичен капитал в общността, което води до разходи, които често се разглеждат като нерационални от хората извън тази общност, като купуване на статусни стоки или скъпи подаръци за сватби.

- **Разходи и желани стоки.** Икономическият успех за ромите, които взеха участие в изследването на оценката на потребностите в проекта FINALLY се свързва в най-голяма степен с потреблението на блага, особено статусни стоки, които се явяват начин за преодоляване на тяхната настояща маргинална ситуация. Изследването показва комплексността на идеята за икономически успех, която хората имат и която съдържа както материални така и нематериални аспекти. Например: наличието на приличен дом е индикатор за икономически успех. В допълнение, процесът на оценка на потребностите освети и неформалните спестявания и потоците на парични заеми вътре в общността, които са преплетени със социалните връзки в общността и вътрешните йерархии. Както вече отбелязахме по отношение на потреблението, заемането и даването на пари на заем, не са само въпрос на финансови отношения, но и на социални такива основани на доверие и социални кръгове в общността, където индивидът живее.
- **Спестявания и инвестиции.** Проблемът със спестяването за бъдещето е свързан в голяма степен с работните условия на ромите и техните нагласи

към парите и работата. Например: много малко от интервюираните споменаха за пенсионни планове и пенсии, а само малка част от тях успяват да заделят някакви пари под формата на спестявания. Поради тази причина включването на теми, свързани с търсенето на работа и стартирането на собствен, като възможност за увеличаване на дохода бизнес беше много важно.

Тъй като повечето от ромите печелят ден за ден, за тях е много трудно да планират своите разходи, да спестяват пари или да правят инвестиции. За ромите и синтите инвестициите са рядкост и са свързани със спешност.

- **Дебит и кредит.** Изследването показва, че ромите и синтите, следствие на техните условия за работа и затрудненията за планиране на разходите, са фокусирани върху задоволяване на техните дневни нужди, а не върху спестяването на пари. Те често страдат от липса на пари и се обръщат към общността (роднини и приятели) за помощ. Това е много честа ситуация, която може да се превърне в рискови форми на кредитиране (лихварство), когато семейството не може да помогне и/или необходимото количество пари е твърде голямо. (Източник WP2: Изследване на потребностите)

3. Прицелна група

Програмата е създадена за нуждите на ромите, по-специално:

Млади хора (навъзраст 18-30): често те са по-високо образовани от своите роднини и могат да са по-възприемчиви към обучението. Младите хора, може да проявят интерес в придобиването на умения за управление на средства тъй като те често допринасят за дохода на тяхното семейство, независимо дали е редовен или нередовен, но те стават все по-независими в управлението на техните собствени финанси, бидейки ключови актьори в социалната промяна (Източник: WP2: Изследване на потребностите и други обратни връзки от партньорите).

В обучението може да участват повече от един членове на едно семейство, като по този начин знанието и придобитите компетентности са споделени и ще се разпространят и сред другите членове на семейството (Източник: WP2: Изследване на потребностите и други обратни връзки от партньорите).

4. Цели и задачи

Главната цел беше да включи ромски и синти участници директно в създаването на курса, в избора на теми, споделяйки техния опит и изразявайки своите приоритети. По този начин те остават мотивирани и осигуряват успех на програмата.

По-специално програмата се фокусира върху:

- **Повишване на информираността** на участниците по отношение на техните ежедневни разходи, анализирайки добрите и лоши практики, чрез проследяване на парите и потребителските навици, като ги учи да наблюдават своите семейни навици за разходи. Фокусът тук е да се изследват актуалните навици за харчене, за да разберат своите слаби и силни страни, и да оценят ефективността на курса.
- **Развитие на уменията за планиране и приоритизиране.** Целта е заедно да изследват своите източници на доходи (формални или неформални) и да повишат своята способност да вземат добри финансови решения. Участниците ще придобият представа каква е цената на парите като използват някои инструменти за краткосрочно и дългосрочно планиране.
- **Развитие на подходи, съвместно с участниците за спестяване и инвестиции.** По време на изследователската работа по проекта Finally, която се проведе в шест европейски страни, бяха идентифицирани примери за добри практики като: поправка на колата или камиона без помощта на специалист (без заплащане) в Италия, или отглеждане на зеленчуци собствено производство в България, които се използват като начини за спестяване на пари и са силно свързани с начина на живот на ромите и синтите в партньорските страни. *Целта е да се придаде стойност на инициативи, които са вече използвани в ромска общност и да се осигури тяхното разпространение, като в същото време се идентифицират нови подходи, които могат да насърчат спестовността и инвестирането.*
- **Развитие на капацитет за оценка на рисковете,** свързан с вземането на кредити и дългове. Както беше установено в изследването, натрупването на дългове е резултат, освен всичко друго от липсата на планиране, високи лихви и заемането от неформални мрежи. За това е необходимо обучение за оценка на риска от вземането на нерегламентирани заеми и въвличането в задлъжнялост (Източник: WP2: Изследване на потребностите)

5. Продължителност на обучението

Програмата се състои от 56 часа в класна стая, организирани в 4 независими модула. Препоръчваме всяка обучителна сесия да е с продължителност 4-5 педагогически часа.

6. Условия за включване, напредък и завършване на обучението

- Участниците трябва да са грамотни
- Обучението е безплатно

Напредък

Напредъкът на участниците в програмата се демонстрира чрез дейности, в които те работят самостоятелно (упражнения, задачи) и чрез подобряване на знанията.

Завършване

Участниците са успешно завършили обучението когато:

- са били активни участници;
- изготвили са индивидуални/групови продукти, които демонстрират приложението на техните познания в практиката;
- поне 80% присъствие на занятията.

II. СПЕЦИАЛНА ЧАСТ

1. Организация на обучението, продължителност, съоръжения и оборудване, препоръчителен брой участници, методически препоръки

Организация на обучението

В началото на обучителния процес, учителят и обучаемите ще постигнат съгласие относно правилата, които ще улеснят обучителния процес (например по отношение на логистика, изкисвания за посещаемост, неочаквани проблеми, които могат да се появят, решаване на спорове и конфликти) и ще определят техните права и задължения по време на обучението.

Програмата на обучението е описана в курикулума на учителите, като са взети предвид специфичните нужди на участниците.

Продължителност

Обучението FINALLY се състои от 5 модула. Продължителността на всеки модул е предвидена от 10 до 18 часа в зависимост от програмата на обучението.

Съоръжения и оборудване

Обучението ще се провежда в близост до мястото, където участниците живеят или до тяхната работа. Някои от срещите могат да бъдат проведени в ромските квартали/селища (ако цялата група са от един квартал).

За класната форма на обучение, трябва да се прилагат стандартите за качество на неформалните обучителни програми. Изискват се следните съоръжения и оборудване:

- ✓ Места за сядане поне на 15 участника
- ✓ Проектор и компютър, свързан с него
- ✓ Външи колонки за компютър или възможност да се пускат VHS или DVD чрез аудио система в стаята
- ✓ Дъска или флипчарт и маркер
- ✓ Химикали или моливи за всеки участник

Препоръчителен брой участници

12-15 обучаеми трябва да участват във всяка група.

Методологически препоръки

Основна характеристика на програмата е активното включване на участниците в нейното изпълнение, осигурявайки най-висока ефективност на проекта, придадена стойност и устойчивост на неговите резултати и очаквано въздействие. Всеки обучаем заедно с учителя, който работи в групата, ще обмисли и оцени ползите от посещаването на курса.

Участниците са насърчавани да:

- Да участват в обучението по креативен и ефективен начин
- Да проверяват или да събират информация за проблеми, от които се интересуват

Препоръчителни подходи:

- Брейнсторминг: участниците свободно изразяват своите виждания относно дискутираната тема. След това техните споделяния се използват в самия обучителен процес.

- Екипна работа: участниците образуват отбори, в които работят заедно, за да разберат какво се объркало в дадена ситуация и да предложат начини за подобряването ѝ. По този начин те могат да имат активна роля в процеса на обучение и симултанно да се научат да се себеоценяват. Те също разбират, че могат да имат ценен принос към обучителния процес, като уважават останалите членове на екипа, и позволявайки им да изразят тяхната позиция.

- Симулация: обучаемите си представят и изиграват някакви ситуации, така сякаш присъстват там при определени обстоятелства. По този начин те се участват по-

уверени да споделят чувствата си. Като подобряват своите реакции в подобни, реални ситуации.

- ролева игра; участниците и/или обучителите са актьори в реална или възможна реална житейска ситуация, което им помага, чрез ползването на вербални и невербални методи да изразят тяхното съществуващо знание или възгледи и начин на общуване.

Всички описани по-горе методи ще бъдат подкрепени от презентация, кратки филми, последвани от анализ и дискусия, анализ на статии във вестници, упражнения, експериментално учене, полеви упражнения, работни тетрадки и т.н.

Учителят/треньорът трябва да е гъвкав и способен да използва методите на активното учене и също трябва да умее да пригоди някои от упражненията към състава на групата (мъже/жени, двойки и т.н.), равнище на грамотност на участниците (например доколко е релевантно да работят с таблици). Той/те трябва да познава характеристиките на прицелната група и техните предпочитания. Учителите трябва да обясни основните понятия, като редовно проверява нивото на разбиране на материала (като кара участниците да дават примери от техния опит за нововъдените понятия) и да ги коригира ако срещне неразбиране. Когато се дават инструкции за упражненията, също е важно да се провери, че всеки участник правилно е разбрал какво трябва да направи и да му/й се предложи помощ, когато се налага, чрез прости и добре структурирани инструкции (с примери, ако е необходимо). Предлагаме двама обучители (обучител и ромски медиатор) да работят с групата.

Основни принципи на обучението за възрастни

Следните **основни принципи в обучението за възрастни** са в основата на изпълнението на програмата:

1. **Прилага се клиент центриран обучителен процес.** Ние учим по-добре, когато активно учаваме в обучителния процес. Обучаемите са възрастни, също като обучителите, т.е те притежават житейски опит и предварително знание, което е ценно за дискутирането и справянето с обучителните теми. Освен това, бидейки възрастни те могат да вземат решения във връзка с процеса на обучение, може да изразяват техните виждания и идеи за това как може да бъде улеснен и подобрен обучителния процес.

2. **Познанието има социално значение.** Участниците се интересуват повече от проблеми, които са свързани с тяхното ежедневие и са по-мотивирани да участват в образователния процес, като се изправят пред ситуации, които често срещат и откриват приликите.

3. **Принцип на интеграция.** Познанието е и остава отворено. Първо, обучителният процес трябва да се адаптира към житейските условия и нуждите на възрастния, и второ обучението е постоянен процес, дори след края на обучението.

а. Съдържание на програмата:

Модул 1: Семейен бюджет-планирай напред , харчи разумно		
Теми	Встъпителна сесия	2 часа
	1. Нашият доход	2 часа
	2. Нужди срещу желаниа	2 часа
	3. Как да създадем семейен финансов бюджет и как да избегнем дупки в бюджета	3 часа
	4. Значението на добрите навици на пазаруване	2 часа
	5. Добри практики на пазаруване	3 часа
	6. Контролиране на разходите	4 часа
Общо		18 часа
Модул 2: Спестяване за бъдещето		
Теми	1. Определяне на цели и основи на спестовността	2 часа
	2. Начини за спестяване	2 часа
	3. Основни препоръки за спестяване	2 часа
	4. Как да направя спестовен план	2 часа
	5. Възможности за спестяване във финансовите институции– Спестяване в банка	4 часа
Общо		12 часа
Модул 3: Разумно взимане на заеми		
Теми	1. Управление на дълга.	4 часа
	2. Истинската цена на кредитите	4 часа
	3. Избор на кредитор и вид заем	4 часа
	4. Контролиране на дълговете	4 часа
Общо		16 часа
Модул 4: Увеличаване на дохода		
Теми	1. Търсене на работа	5/6 часа
	2. Да работиш за себе си	5/4 часа
Общо		10 часа

б. Стандарти за знания и умения

Модул 1	Основни теми, съдържание	Стандарти за знания и умения	Препоръки/инструменти / сътрудничество с други институции/експерти <i>*инструментите и обучителните методи са подробно описани в ръководството за обучители</i>
Въвеждаща сесия	въведение	<p>Участникът:</p> <ul style="list-style-type: none"> - разбира ползите от участие в курса, - разбира важноста на това да се научи как да управлява по-добре своите лични финанси. 	Упражнения за разбиване на леда, въвеждащи упражнения, дискусия в групата
	Нашият доход	<p>Участникът:</p> <ul style="list-style-type: none"> - е способен да идентифицира различни източници на доходи (заплата, помощи, социални добавки, стипендии и т.н.) - различава новите възможности за индивидуален/семеен доход, във връзка с неговите/нейни семейни ценности - разбира кои доходи могат да се разглеждат като „налични за харчене“ - е способен да определи в термините на доходи – редовни и нередовни - може да обясни харченето като дава примери 	Групова дискусия, мозъчна атака, - работа с таблица – упражнения, работа в групата, учебна тетрадка, джобен калкулатор.

	<p>Нужди срещу желания</p>	<p>Участникът:</p> <ul style="list-style-type: none"> - е способен да обясни разликата между нужди и желания (например жаждата като нужда, вода, сок като желание) - е компетентен да обясни причините за това разграничение - разбира защо купуването на някои стоки може да задоволи както потребностите, така и желанията 	<p>Групова дискусия, брейнсторминг, работа в малки групи/по двойки, упражнения, работна тетрадка.</p>
	<p>Как да създадем семеен финансов бюджет и как да избегнем дупки в бюджета</p>	<p>Участникът</p> <ul style="list-style-type: none"> - придобива умения как да прави семеен бюджет - разбира какви характеристики трябва да има бюджета, за да се избягват дупки - е способен да разбере причините за потенциални липси 	<p>Картинки, снимки, групова дискусия, брейнсторминг, упражнения, работа с таблици, джобен калкулатор</p>
	<p>Значението на добрите навици на пазаруване</p>	<p>Участникът:</p> <ul style="list-style-type: none"> - умее да си записва и да държи сметка за направените разходи - разбира важността на вземането на разумни решения за харчене - може да дава примери за добри навици за харчене 	<p>Групова дискусия, работна тетрадка, джобен калкулатор</p>
	<p>Добри практики на пазаруване</p>	<p>Участникът</p> <ul style="list-style-type: none"> - придобива умения да направи списък за 	<p>Групова дискусия, рекламни материали, (брошури), отпечатки от интернет източници,</p>

		<p>пазаруване и да обясни приоритетите си</p> <p>-разбира предимствата и недостатъците на различните видове магазини (големи срещу малки)</p> <p>-разбира понятието „цена на парите“</p> <p>-е компетентен да прави разумни решения за пазаруване като си дава сметка за парите, с които разполага, промоциите.</p>	<p>симулации, работа в малки групи, джобен калкулатор.</p>
	<p>Контролира не на разходите</p>	<p>Участникът:</p> <p>-разбира как може да намали харченето , като знае как да замени някаква стока с по-евтина</p> <p>-знае как да запазва ресурси, и да избягва загуби</p> <p>-може да се справя без да купува някои стоки, като ги произвежда сам/сама</p>	<p>симулации, групова дискусия, джобен калкулатор</p>

Модул 2	Основни теми, съдържание	Стандарти за знания и умения	Препоръки/инструменти / сътрудничество с други институции/експерти <i>*инструментите и обучителните методи са подробно описани в ръководството за обучители</i>
<i>Спестяване за бъдещето</i>	Поставяне на цели и основи на спестяването	<p>Участникът</p> <ul style="list-style-type: none"> - знае в основни линии какво прави всяка цел различна, и разбира важността на приоритизирането на цели; - разбира важността от развитието на нагласи за спестяване; - знае по какви причини би спестявал в бъдеще; - различава краткосрочни, средносрочни и дългосрочни цели; - е способен да предвижда събития в бъдещето и потенциални разходи свързани с тях. 	Брейнсторминг, работни тетрадки, упражнения, работа в групи/по двойки, групова дискусия, въпросник
	Начини за спестяване	<p>Участникът</p> <ul style="list-style-type: none"> - знае за различни възможности за спестяване (депозитни сметки, спестовни сметки, разплащателни сметки и т.н.) - разбира предимствата и 	Групова дискусия, въпросник, работна тетрадка

		<p>недостатъците на всеки спестовен продукт</p> <ul style="list-style-type: none"> - е способен да предложи възможни начини за повишаване на неговите/нейните способности за спестяване 	
	Основни препоръки за спестяване	<p>Участникът:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знае как може да спестява пари - разбира трябва да избягва, за да спестява пари -знае за възможността да спестява 	История, групова дискусия, мобилно приложение за управление на лични финанси
	Как да направя спестовен план?	<p>Участникът:</p> <ul style="list-style-type: none"> - знае как да състави спестовен план - разбира неговата важност -е способен да обясни защо и как спестовният план може да бъде част от бюджета 	Работна тетрадка, упражнение, групова дискусия, Дидактическа игра
	Възможност и за спестяване във финансовите институции– Спестяване в банка	<p>Участникът:</p> <ul style="list-style-type: none"> - може да даде определение какво е финансова институция и ползите от ползването на услугите на финансова институция - придобива умения да избере най-добрата финансова институция за нуждите си и най-добрата спестовна услуга 	Групова дискусия, банков служител

		- придобива умения и знания да избира най-добрия вид спестовна услуга и начини да използва банкови сметки (трансфер на пари, дебитни карти, АТМ карти, чекове и т.н.)	
--	--	---	--

Модул 3	Основни теми, съдържание	Стандарти за знания и умения	Препоръки/инструменти / сътрудничество с други институции/експерти <i>*инструментите и обучителните методи са подробно описани в ръководството за обучители</i>
Разумно взимане на заеми	Управление на дълга.	Участникът: <ul style="list-style-type: none"> - разбира основните значения на понятията свързани със заеми - има перспектива за различни източници за заемане на пари, разбира риска от вземане на заем - научава условията за заемане на пари - разбира защо трябва да внимава, когато взема такова решение 	Брайнсторминг, разказване на история, групово дискусия, упражнение
	Истинската цена на кредитите	Участникът: <ul style="list-style-type: none"> - разбира значението на понятието „цена на парите“ - прави разлика между лихвар и кредитодател - знае какви са задълженията му/й като кредитополучател 	Демонстрация, упражнения, групово дискусия, кредитен калкулатор, джобен калкулатор

		- е способен/а да изчисли лихвата	
	Избор на кредитор и вид заем	Участникът: <ul style="list-style-type: none"> - се запознава с възможните опции за заемане на пари от легални източници (банков заем, кредитна карта и т.н.), - разбира процедурата на банката - е способен да открие най-добрата възможност за заемане на пари 	Ролева игра, симулация, банкови брошури, упражнения, банков служител, групова дискусия, джобен калкулатор.
	Контролиран е на дълговете	Участникът: <ul style="list-style-type: none"> - знае, че има риск да не може да изплаща дълга си, - знае какво трябва да направи, за може да изплаща кредита си - знае правата си и с кого да се свърже за да получи съвет и защита 	Групова дискусия, игра с карти, кредитен калкулатор, джобен калкулатор

Модул 4	Основни теми, съдържание	Стандарти за знания и умения	Препоръки/инструмент и/ сътрудничество с други институции/експерти <i>*инструментите и обучителните методи са подробно описани в ръководството за обучители</i>
Увеличаване на дохода	Как да увеличим дохода си	Участникът: - знае как да търси работа и да подаде документи за кандидатстване за работа (CV) - запознат е с възможности за обучение	Интернет портали за търсене на работа, формуляр за автобиография, представител на агенцията по заетостта, представител на обучителна институция/център
	Как да започна собствен бизнес	Участникът: - знае за различните начини за заетост (предприемач, ЕТ, ЕООД.) - знае каква помощ може да очаква и къде да я потърси - знае къде да търси бизнес идея - може да прецени дали бизнес идеята е осъществима и рентабилна - разбира процеса на регистриране на бизнес.	История, групова дискусия, интернет, успешна история

*Модул 4 отговаря на нуждите на всяка държава участник в проекта, което може да се види в ръководството за обучители и другите обучителни материали.

4. Ключови компетентности – финансовата грамотност във връзка с другите компетентности

Под компетентност се разбира способността на индивида да използва придобитите знания и умения, в съответствие със своите ценности и убеждения в различни непредвидими ситуации. Много компетентности се припокриват и са взаимнообвързани. За придобиване на компетентност по финансова грамотност са необходими минимални математически умения. Индивидуалните умения за смятане може да окажат влияние върху формирането на финансова грамотност. Все пак с инструменти като джобен калкулатор тези проблеми могат да бъдат решени.

Участниците в обучението, освен финансова грамотност, развиват четири компетентности, които са включени в Европейската рамка за ключови компетентности:

Математическа грамотност: основни математически компетентности, калкулации, логическа дедукция, разбиране на събития (планиране на покупка, сравнение на цени, изчисляване на покупка), права на потребителите, управление на пари.

Инициатива за предприемачество: знае как рационално да управлява пари, знае как се справя с нови ситуации, креативност, планиране, има идеи, има кураж да действа.

Общуване на чужд език, тъй като техният матерен език е романи: способност за вербално общуване, четене, писане, разбиране на това, което чуват, общуване по разбираем начин (всички ситуации от ежедневието, напр. в магазина, в банките и т.н.

Електронна грамотност: използването на мобилни приложения за управление на пари и търсене на информация.

5. Оценка на знанията

Предвижда се вътрешна оценка, която ще се провежда от учителите и участниците в програмата. Ще бъдат оценявани до каква степен са постигнати учебните стандарти, описани в програмата. Оценката на знанието ще се извършва редовно по време на обучението, както писмено, така и устно (упражнения, задачи), както и чрез наблюдение как участникът се справя с поставената задача. Учителите ще провеждат изпитите и оценките. Програмата не предвижда финален изпит.

При пилотирането на програмата, съдържанието и постигнатите резултати ще бъдат оценявани чрез въпросник при приключването на обучението, както и на всеки отделен модул. Тази обратна връзка е необходима, за да провери

методологията и да избере по-ефективни методи, ако се наложи, разработените материали ще бъдат променени.

6. Квалификация на учителите

Учителите трябва да имат поне 3 години опит с таргет групата във формални или неформални програми.

7. Сертификат за завършено обучение

В края на програмата участниците получават сертификат, че са посещавали такъв курс, който съдържа информация за учебния център/организация, името на програмата, съдържанието и продължителността – в часове, както и имената на участника.

8. Учебни материали

По време на изпълнението на програмата учителите ще използват:

- Ръководство за учители с насоки за използване на Finally Toolbox
- Учебна тетрадка за участниците с упражнения
- Презентацията на темите (ppt);
- Дидактична игра
- упражнения/ анкети, работа по случаи, DVD, онлайн ресурси, иновативни материали и други подходящи материали.

9. Инструменти

- Учебните инструменти трябва да бъдат представени по начин, по който обслужват споменатите цели, но същевременно са креативни и иновативни.
- Учителят трябва да използва методите и инструментите, за да въвлече участниците в процеса и да ги мотивира да учат.
- Учителят трябва, освен предложените упражнения, да има на разположение „инструменти за спешен случай“, които да използва, ако се наложи.
- Учителят трябва да се стреми да създаде чувство за „партньорство“ между обучаем и учители.
- Учебните инструменти са съставени така, че да накарат обучаемите да се почувстват възможно най-добре. Ситуациите са избрани така, че да са

максимално близки до реалните, но с разбирането, че реалните житейски ситуации могат да се различават от симулираните ситуации.

10. Програмата е разработена от:

- Г-жа Габи Огулин Почивина, Център за обучение и развитие Ново Место, Словения
- Д-р Попи Кристопулу, Изследователски център, Университет Пиреус, Гърция
- Д-р Оана Марку, Агенция за социални изследвания Годичи, Италия
- Със съдействието на партньорите по проекта: Факултет по икономика, Университет Ниш – Сърбия, Факултет по здравни науки и социална работа, Университет Търнава -Словакия, Агенция за социални изследвания Годичи -Италия, Фондация „Здраве и социално развитие“ -България, Изследователски център към Университета Пиреус -Гърция.

11. Допълнителна информация

<http://www.oecd.org/finance/financial-education/>

<http://www.consumerclassroom.eu/financial-literacy>

<https://financiallit.org/resources/>

<http://finally.splet.arnes.si/>

12. Източници

1. OECD (2013) Advancing National Strategies for Financial Education, http://www.oecd.org/finance/financial-education/G20_OECD_NSFinancialEducation.pdf, accessed on 22nd April 2015
2. Ontario Ministry of Education (2013) Financial Literacy Education in Ontario Schools, <http://www.edu.gov.on.ca/eng/surveyLiteracy.html>, accessed on 15th April 2015
3. Rhodes, Valerie; Coben, Diana (2007) Basic Skills Agency (England). Evaluation of the Basic Skills Agency's Financial Literacy Project. Executive Summary, Basic Skills Agency.
4. Looney, Shannon M. (2011) Financial Literacy at Minority-Serving Institutions; Institute for Higher Education Policy.
5. Franklin, Iris E. (2004) Financial Literacy Program Prepares Youth for Living on Their Own, in Journal of Family and Consumer Sciences, 96.1 (2004): 22-23.
6. Sohn, Sang-Hee; Joo, So-Hyun; Grable, John E.; Lee, Seonglim; Kim, Minjeung (2012) Adolescents' Financial Literacy: The Role of Financial Socialization Agents,

Financial Experiences, and Money Attitudes in Shaping Financial Literacy among South Korean Youth, in *Journal of Adolescence*, 35.4, pp. 969-980.

7. Gross, Karen; Ingham, Joanne; Matasar, Richard (2005) Strong Palliative, but Not a Panacea: Results of an Experiment Teaching Students about Financial Literacy, in *Journal of Student Financial Aid*, v 35 n 2 p 7-26.
8. Carlin, Bruce Ian; Robinson, David T. (2012) What Does Financial Literacy Training Teach Us?, in *Journal of Economic Education*, 43.3, pp. 235-247.
9. Willis, L. E. (2009) Evidence and ideology in assessing the effectiveness of Financial Literacy Education, in *Legal Studies Paper No. 2008-6*.

За проекта FINALLY

Мотивацията за партньорството по този проект се основава на опита на партньорите със специфична целева група от ромската популация и идентифицираната потребност от допълнително и специфично обучение, което да подпомогне ромската общност да направи скок към по-стабилен и икономически независим начин на живот. Ромите са най-голямото етническо малцинство в Европа, но въпреки това тяхната ситуация се характеризира с дискриминация, социална и икономическа изолация. Това се определя от условията на бедност, в които живеят, високите нива на неграмотност, ниски познания за управление на средства и извършване на плащания, невъзможността да намерят достоверна информация в по тези теми и да планират дългосрочно по време на икономическа криза. Поради тези причини ромите трябва да се справят дори с по-големи рискове от бедност и безработица в сравнение с останалите групи. Това ясно поставя необходимостта от обучение по финансова грамотност, което да отговаря на специфичните потребности на тази общност.

Основната цел на проекта е да повиши нивото на финансова грамотност на ромите и да ги информира за различни финансови услуги. Първо, като представи унифицирана методология, разработена на базата на изследване потребностите на ромите в тази област, което беше проведено във всички страни участници в проекта. За тази цел проведохме интервюта с представители на общността и две фокус групи с професионалисти, работещи с ромска общност и ромски лидери. В допълнение беше проучена литература, за да се запознаем как най-образованите роми успешно управляват техните семейни финанси. Въз основа на това изследване, ние разработихме образователна програма за ефективно управление на семейните финанси, формиране на поведение на информиран потребител, умения за спестяване и разумно пазаруване. Програмата съдържа образователни и обучителни материали, съобразени с нуждите на ромската общност и фокусирани върху изграждането на практически умения за подобряване на качеството на живот. Програмата и материалите към нея бяха тествани чрез пилотни обучения и бяха подобрени и публикувани на езиците на държавите, които участват в проекта.